

Prawa i obowiązki obywatelskie

Materiał składa się z sekcji: „Zasada godności człowieka jako źródło konstytucyjnych praw i wolności”, „Wolności i prawa osobiste”, „Wolności i prawa polityczne”, „Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne”, „Ograniczenia praw i wolności”, „Obowiązki obywatelskie w Konstytucji RP”, „Podsumowanie”.

Materiał zawiera:

- 3 ilustracje (fotografie, obrazy, rysunki);
- odwołanie do wcześniejszej wiedzy ucznia związanej z zasadami nabywania polskiego obywatelstwa i instytucjami stojącymi na straży praw i wolności obywatela w Polsce oraz cele sformułowane w języku ucznia związane ze prawami i wolnościami obywatelskimi;
- zdjęcie, na którym przedstawiono splecione ręce;
- opis zasady godności;
- opis wybranych praw i wolności osobistych;
- opis wolności i praw politycznych;
- opis wolności praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych;
- zdjęcie, na którym przedstawiono zwarty szereg policji;
- opis konstytucyjnych ograniczeń praw i wolności;
- zdjęcie, na którym przedstawiono Wojsko Polskie;
- opis konstytucyjnych obowiązków obywatela;
- podsumowanie wiadomości na temat praw i obowiązków obywatelskich wraz z literaturą uzupełniającą.

Prawa i obowiązki obywatelskie

Prawa obywateli

Źródło: pixabay.com, domena publiczna.

Co potrafię?

- omówić sposoby nabywania polskiego obywatelstwa,
- wymienić instytucje państwowe, które stoją na straży praw i wolności obywatelskich w Polsce.

Nauczysz się

- jakie są źródła praw i wolności we współczesnych państwach,
- poznawać wolności i prawa obywatelskie zawarte w Konstytucji RP,
- wymieniać konstytucyjne ograniczenia praw i wolności obywatelskich,
- analizować obowiązki obywatelskie zawarte w Konstytucji RP.

Zasada godności człowieka jako źródło konstytucyjnych praw i wolności

Splecione ręce

Źródło: lostintheredwoods, licencja: CC BY-ND 2.0.

Fundamentem konstytucyjnych praw i wolności jest **zasada godności człowieka**, przywołana w Preambule [uroczysty wstęp] do Konstytucji RP („*Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi...*”).

Artykuł 30 Konstytucji RP stanowi, że godność jest przyrodzoną (czyli wynikającą z bycia człowiekiem) **i niezbywalną** (czyli taką, której człowiek nie może być pozbawiony) cechą człowieka, jest nienaruszalna oraz pozostaje źródłem wolności i praw człowieka i obywatela.

Wspomniany artykuł nakłada także na władzę publiczną obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka.

Jeśli chcesz wiedzieć więcej

Na gruncie prawa nie da się sformułować precyzyjnej definicji pojęcia „**godność**”, jest to raczej temat debat filozoficznych. Można jednak zwrócić uwagę na kilka najważniejszych elementów tej zasady:

- **źródłem godności człowieka jest prawo naturalne**, a więc przysługuje ona człowiekowi niezależnie do tego, czy prawo stanowione wprost odwoła się do tej zasady,
- **jest nienaruszalna** – człowiek nie może się jej zrzec, prawodawca nie może jej także znieść, ograniczyć czy zawiesić,

- przysługuje ona każdemu człowiekowi w jednakowym stopniu, bez względu na płeć, rasę, narodowość, obywatelstwo, wykształcenie, wyznawaną religię czy pozycję społeczną,
- stanowi fundament porządku konstytucyjnego; w tym kontekście inne normy i wartości zawarte w tym porządku muszą być odnoszone do zasady godności.

Wolności i prawa osobiste

Zostały one wymienione w art. 38-56 Konstytucji RP. Większość z nich przysługuje każdemu, kto znajdzie się pod władzą państwa polskiego. Mamy więc tutaj do czynienia nie tyle z prawami obywatelskimi, co z prawami człowieka.

Oto niektóre z nich:

Prawa i wolności	Regulacje konstytucyjne [fragmenty]
Prawo do życia	<i>Art. 38 – Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia.</i>
Nietykalność osobista	<p><i>Art. 40 – Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.</i></p> <p><i>Art. 41 ust. 1 – Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą.</i></p> <p><i>Art. 50 – Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.</i></p>
Prawo do rzetelnej procedury sądowej	<i>Art. 45 ust. 1 – Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.</i>

Prawo do ochrony prywatności	<p>Art. 47 – <i>Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.</i> Art. 49 – <i>Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się.</i></p> <p>Art. 48 ust. 1 – <i>Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.</i></p>
Wolność przemieszczania się	<p>Art. 52 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu.</i></p> <p>Art. 52 ust. 2 – <i>Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.</i></p>
Wolność sumienia i religii	<p>Art. 53 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.</i></p>
Wolność wyrażania opinii i poglądów	<p>Art. 54 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.</i></p>

Wolności i prawa polityczne

Zostały one zawarte w art. 57-63. Przysługują przede wszystkim obywatelom polskim.

Obejmują m.in.:

- prawa związane z udziałem w życiu publicznym (prawo do głosowania w wyborach i referendum, prawo do kandydowania w wyborach, prawo do inicjatywy ustawodawczej, prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne; prawo do składania petycji),
- wolność zgromadzeń, w tym swobodę ich organizowania oraz uczestniczenia w nich,
- wolność zrzeszania się, czyli swobodę zakładania partii politycznych, związków zawodowych, organizacji pracodawców, stowarzyszeń.

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne

Ustalanie katalogu tych praw budziło, w trakcie prac nad nową konstytucją, wielkie kontrowersje polityczne. Ostateczne rozwiązania są dość ostrożne i nie mogą być stosowane bezpośrednio. Konstytucja w tym zakresie określa bardziej zasady polityki państwa niż prawa jednostki, często też szczegółowe regulacje pozostawia ustawodawcy. W art. 64-76 Konstytucji RP zostały wskazane wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, z których najważniejsze to:

Prawa i wolności	Treść regulacji
Prawo do własności art.64	Zgodnie z zapisem w Konstytucji RP każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia, które podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.
Uprawnienia pracownicze art. 65.ust.1, art.66.ust.1	Obejmują: wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy, prawo do minimalnego wynagrodzenia, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz prawo do wypoczynku.
Prawo do zabezpieczenia społecznego art.67.ust.1	Przysługuje w związku z niezdolnością do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo, osiągnięcie wieku emerytalnego oraz na wypadek bezrobocia.
Prawo do ochrony zdrowia art.68	Każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych.
Prawo do nauki art.70	Konstytucja RP daje prawo do bezpłatnej nauki w szkołach publicznych (wyjątek dotyczy niektórych form kształcenia w szkołach wyższych), wprowadza także obowiązek nauki do 18. roku życia.
Prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska art 74 ust.3	Artykuł ten nakłada na władze publiczne obowiązek ochrony środowiska, zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa ekologicznego oraz wspierania działań obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.

Ograniczenia praw i wolności

Zwarty szyk policji

Źródło: Jakob Sigurðsson, licencja: CC BY 2.0.

Prawa i wolności obywatela we współczesnym świecie podlegają ograniczeniom, między innymi ze względu na prawa i wolności innych osób lub inny ważny interes publiczny (np. bezpieczeństwo państwa). Zakres tych ograniczeń nie może być jednak efektem **arbitralnych** decyzji władzy, lecz powinien wynikać z istniejących regulacji prawnych i podlegać kontroli parlamentu.

Jeśli chcesz wiedzieć więcej

Konstytucyjne ograniczenia praw i wolności

Art. 31 ust. 3 wskazuje na **przesłanki, które mogą być podstawą do wprowadzenia ograniczeń** w korzystaniu z konstytucyjnych praw i wolności. Dotyczą one sześciu chronionych konstytucyjnie wartości:

- ochrona środowiska,
- zdrowie publiczne,
- moralność publiczna,
- wolność i prawa innych osób,
- bezpieczeństwo państwa,
- porządek publiczny.

Ponadto takie ograniczenia mogą być wprowadzone tylko w drodze ustawy i tylko w taki sposób, aby „nie naruszały istoty praw i wolności”.

Obowiązki obywatelskie w Konstytucji RP

Wojsko Polskie

Źródło: włodi, licencja: CC BY-SA 2.0.

W polskiej Konstytucji RP obowiązki obywatelskie zapisane są w rozdziale II.

Do najważniejszych z nich należą:

- wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne (art. 82),
- przestrzeganie prawa Rzeczypospolitej Polskiej (art. 83),
- ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie (art. 84),
- obrona Ojczyzny (art. 85 ust. 1),
- dbałość o stan środowiska i ponoszenie odpowiedzialności za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Podsumowanie

System praw i wolności obywatelskich obowiązujących w Polsce po uchwaleniu Konstytucji RP z 1997 roku nawiązuje do wypracowanych po II wojnie światowej międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka i obywatela. W rozdziale II ustawy zasadniczej wyróżniono więc kolejno wolności i prawa osobiste, następnie

polityczne oraz ekonomiczne, socjalne i kulturalne.

Artykuły 82-88 Konstytucji RP określają obowiązki obywateli wobec państwa.

Literatura uzupełniająca

Chmaj M. (red.), *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Zakamycze 2006.

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2012.